

Zo tedere schade

Hans Vervoort

Zo tedere schade...

Uitgeverij Brooklyn

Copyright © 2020 Hans Vervoort

Omslagontwerp Claudia Claas/Valetti

foto auteur: Maja Vervoort-Indorf

Typografie binnenwerk Sander Pinkse Boekproductie

nUr 300

www.uitgeverijbrooklyn.nl

www.hansvervoort.nl

Het gebeente

‘Walaardt Sacré-kamp,’ zei Melissa, ‘was dat niet de plek waar jij in dienst gelegerd was?’

Haar stem klonk elke dag heser en ze kon geen zin meer uitspreken zonder te hoesten. Het sneed me door de ziel. Het ergste was dat ik haar de eerste keer vaak niet kon verstaan en dus moest vragen: ‘Sorry, wat zei je?’ En dan volgde opnieuw de tekst, gevolgd door een hoestbui.

Ditmaal had ik het meteen verstaan. ‘Ja,’ zei ik, ‘Walaardt Sacré, bij Zeist. Daar heb ik acht maanden gelegen.’ Gek dat wat een soldaat deed, geacht werd horizontaal te gebeuren. Maar het paste wonderwel bij de herinnering aan al die lege dagen die ik als dienstplichtig soldaat had doorgebracht, van april 1959 tot oktober 1960. Achttien lange maanden.

‘Lees,’ zei Melissa. Ze reikte me de krant aan waarin ze had zitten lezen en wees aan.

Het was maar een klein bericht. Ik las:

Vermoorde vrouw na halve eeuw gevonden Zeist, 15 januari 2017

Bij graafwerkzaamheden aan de rand van het voormalige militair kampement Walaardt Sacré in Huis ter Heide is een geraamte gevonden dat toebehoorde aan een circa dertigjarige vrouw. Een schotwond in de schedel wijst op een moord of zelfmoord. De dood moet meer dan een halve eeuw geleden plaatsgevonden hebben. De politie doet onderzoek.

‘Wat een slechte tekst,’ zei ik. ‘Een geraamte dat toebehoorde aan een dertigjarige vrouw, dat klopt ergens niet. Heb jij een geraamte dat aan jou toebehoort?’

‘Nog wel,’ zei Melissa, ‘maar binnen afzienbare tijd heeft het geraamte mij.’ De verwijzing naar haar naderende einde sloeg de discussie meteen dood.

‘Ik bedoel, het moet gewoon zijn “een geraamte van een circa dertigjarige vrouw”,’ besloot ik.

‘Ze lag daar al meer dan een halve eeuw, staat in het bericht. Wanneer was jij daar?’

‘Even nadenken. Mijn diensttijd begon in april 1959. Twee maanden Ossendrecht. Dan acht maanden officiersopleiding.

Daarvan ben ik weggestuurd wegens gebrek aan officierskwaliteit. Dat was dus...’ — ik telde het op mijn vingers af — ‘februari 1960. Toen moest ik nog acht maanden. Tja.’

Ik gaf haar de krant terug.

‘Dat was een rare overgang. De gele driehoekjes die op mijn uniform zaten vanwege de officiersopleiding had ik eraf moeten halen toen ik weggestuurd werd. Maar je kon nog zien dat ze er gezeten hadden, die stukjes waren niet verkleurd, zoals de rest van het uniform. En iedereen kon dus zien dat ik van de SRO kwam, de school voor reserveofficieren. En aan die aankomende hoge omes had elke soldaat een hekel.’

‘En, heb je daar nog last van gehad?’ vroeg Melissa.

‘Nee, wonderwel niet. Ik maakte er natuurlijk wel een heel verhaal van, dat ik acht maanden had moeten knokken om weggestuurd te worden.’

Later kwam ze erop terug. ‘Nog even over dat geraamte bij Huis ter Heide. Waren er vrouwen in dat Sacré-kamp?’

‘Nee, in een soldatenkamp kwamen toen geen vrouwen. Zelfs geen schoonmaaksters. Dat moesten we allemaal zelf doen. Een zootje was het dus. De dichtstbijzijnde vrouwen kwamen

's avonds in de Spitfire, een kroeg honderd meter verder. Jonge meiden die wilden dansen met de yanks uit Soesterberg. Ik ben daar weleens geweest, maar met een soldij van drie kwartjes per dag konden wij niet tegen die piloten op.'

'Nooit een vrouw gezien in de buurt van het kamp?'

Er kwam een herinnering boven. 'Jawel, er liep een oude afgedankte spoorbaan langs het kamp. Daar was ook een van de wachtposten, om te zorgen dat de Russen niet binnenvielen. En daar kwam geregeld een vrouw met haar yank langs, die woonden aan het spoor. Ze maakte weleens een praatje met ons. Mooie vrouw.'

'En is die misschien verdwenen?' 'Nou, niet in mijn tijd.'

Er kwam weer een herinnering los. 'Nou je het zegt. Toen ik een paar maanden na mijn afzwaaien een keer terugkwam om met een buddy te vieren dat ook hij zijn tijd erop had zitten, toen was het wel een onderwerp. Dat ze ineens vertrokken was. Een van mijn slapies maakte zich er erg druk over. Hij had iets met haar gehad, kregen we de indruk.'

'Nou, misschien is ze wel vermoord. Waarom ga jij dat nou niet eens uitzoeken? Met je oude dienstbuddy's, als je die nog kan vinden. Heb ik even rust.'

‘Dat zou je wel willen. Ik blijf lekker hier. Zal ik nog even bij je komen liggen?’

‘Nou, vooruit dan maar. Omdat jij het bent.’

Ze wriggelde zich wat opzij, zodat er plaats was. En even later lagen we hand in hand naast elkaar, zoals duizenden keren eerder. Alleen luisterde ik nu met angst en weemoed naar haar raspemde adem.

*

Net als bij veel andere echtparen was het ons beider hartenwens de ander niet te overleven.

Als zij eerder dan ik overleed zou ik me in rap tempo dooddrinken, zei ik altijd. Want wat had ik dan nog te zoeken in het hier en nu? En drank was mijn hele leven lang een oplossing voor alle kwalen geweest.

Ik had dit voornemen zo vaak verteld dat het een vanzelfsprekende zaak leek. Maar gedurende de bijna drieënvijftig jaar van ons huwelijk was ik er natuurlijk van uitgegaan dat ik zelf het eerst zou vertrekken. Altijd net iets te veel gedronken, tot mijn zestigste gerookt, jarenlang te

hard gewerkt. En ook nog een kilo of tien, zeg maar gerust twintig, te zwaar.

Nee, dan Melissa: nooit zwaarder dan vijftig kilo bij een lengte van 1,68 meter. Altijd goedgehumeurd. Een enkel glaasje wijn, heel af en toe. Dagelijks haar oefeningen tegen de artroseklachten.

Die oefeningen waren het hoogtepunt van mijn dag, nadat we allebei opgehouden waren met werken. Ik werd pas om een uur of elf wakker met de lichte kater die ik dagelijks overhield aan het extra glaasje wodka van de vorige nacht en de tabletten die eigenlijk bedoeld waren om Melissa's allergie te bestrijden maar haar niet hielpen en mij moeiteloos in slaap brachten.

Vier uur werd het desondanks meestal voor ik in slaap viel, ik was een nachtmens en sinds het werkend bestaan was gestopt, kon ik eindelijk mijn natuurlijke ritme volgen.

Maar om elf uur 's ochtends was ik altijd wel weer wakker en dan was Melissa net toe aan haar stretchoefeningen.

Gedoucht en gekleed in een broekje en bh liet ze zich op haar rug zakken op het bed. Naast mij, ik nog wat soezerig van de slaap.

Ik zag haar haar benen optillen, een voor een, en de voeten strekken en heen en weer bewegen, dan fietsen in de lucht, dan weer andere oefeningen die ze ooit van de fysiotherapeut had geleerd. En ten slotte, ten slotte boog ze zich naar mij toe en reikte me haar hand. Als ik voldoende wakker was greep ik die hand en hield hem vast. Ze lachte dan wat en bewoog haar hand totdat ik weer losliet. Dan reikte ze naar de andere kant, waar niemand lag. En dan weer terug naar mij toe. De oefening werd driemaal gedaan en driemaal voelde ik dat als een bijzonder moment: mijn vrouw, mijn gade, ruim een halve eeuw mijn grote liefde, reikt naar mij en glimlacht als ze dat doet!

*

Een uur na de crematie reed ik de stad uit.

Het verdriet had zich onder mijn borstbeen genesteld, iets boven de lever. Ik had er nog aan gedacht een fles wodka mee te nemen om me te verdoven in de komende nacht.

‘Pa, moet je echt weg?’

Maric, onze zoon, had alles georganiseerd. De advertenties, de rouwkaarten, de sprekers, de muziek, de crematie en de borrel erna.

Daar had ik met mijn dichtgeknepen keel nog niets kunnen drinken.

Het was druk, Melissa was geliefd. De meeste mensen die me een hand kwamen drukken kende ik niet. Ik knikte ze toe, woordloos. En ze begrepen dat ik niet aanspreekbaar was.

‘Longkanker, hè?’ hoorde ik iemand tegen Maric zeggen.

‘Maar ze rookte toch niet?’

‘Nee,’ hoorde ik hem antwoorden, ‘maar ja...’ Onwillekeurig keek hij mijn kant op.

Ik was de roker in huis. En Melissa de meeroker.

Nu, in de auto rijdend langs de oude weg naar Bussum, merkte ik dat de tranen begonnen te komen.

‘Zo zie je geen bal,’ zei ik hardop en ik merkte dat mijn stem oversloeg.

Ik stuurde naar de kant en stopte.

Het was waterkoud, een grijze middag in hartje winter.

Melissa haatte de winter, als de dag al eindigde voordat hij begon.

Ik had haar graag nog één keer meegenomen naar de tropen, ons beider thuis. Maar ze was in november al zo verzwakt, haar adem schurend langs wat er nog over was van haar longen. Het kon niet meer en ze accepteerde dat eerder en makkelijker dan ik. En in haar laatste dagen, van vermoeidheid en morfineverdooving nauwelijks meer aanspreekbaar, was ze vooral met mij bezig geweest. Dat ik alsnog de zon op moest zoeken. Malang, Bandung. En als dat te ver was: Thailand. Chiang Mai, Hua Hin.

‘Zonder jou?’

‘Ik ben daar. Echt!’

En nadat ik het krantenbericht over het geraamte in Huis ter Heide had gelezen, was zij het die me geregeld aanspoorde het raadsel op te lossen.

‘Ga toch naar je oude dienstbuddy’s! Die weten misschien meer!’ ‘Niet zolang jij ziek bent.’

‘Nou, als ik er niet meer ben dan. Dat zal je bezighouden.’
En ze had ook Maric geïnstrueerd dat zijn vader na haar dood een missie te vervullen had.

Ik was egoïstisch genoeg om geen rekening te houden met zijn verdriet om het verlies van zijn moeder. Ik liet hem alles organiseren en nam de benen. Zogenaamd om haar laatste wens te vervullen, maar in feite omdat ik het niet aankon haar kwijt te zijn.

Ik was op weg naar Huis ter Heide, met het vage idee dat daar mijn zoektocht kon beginnen naar de identiteit van de dode en misschien vermoorde vrouw. Ik kwam tot Bussum, overwoog even een hotel te zoeken, maar kon de energie daarvoor niet opbrengen. Dan maar terug naar Amsterdam, naar het lege huis, dat in mijn verbeelding nog rook naar het zachte parfum dat Melissa gebruikte als we gingen vrijen. Het heette Bali, wist ik. Melissa had in haar jeugd te vaak en te lang neusdruppels gebruikt tegen allergieën en haar reukvermogen was ernstig aangetast. Ze was dan ook altijd bang te veel Bali over haar lichaam gedruppeld te hebben. Als

ze daarnaar vroeg zei ik altijd: 'Nee hoor, het had best meer mogen zijn.'

En het was waar, als ik die geur herkende raakte mijn lichaam vanzelf in de goede stemming.

Het leven voor de dood

Mijn leven met Melissa begon op 16 maart 1963 toen ik — geboren op 22 april 1939 — nog net drieëntwintig was. De voorafgaande tien jaren in Nederland waren donker en somber geweest. Op 3 juni 1953 voer de Johan van Oldenbarnevelt door het Noordzeekanaal naar Amsterdam. Ik stond aan de reling. Het regende mot, langs het kanaal fietsten mannen met hoeden op en lange regenjassen aan. Ik was veertien, het kind van de koloniale rekening. De heimwee begon.

Repatrianten uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië werden door de regering dun uitgesmeerd over Nederland en ondergebracht in contractpensions. Dat waren hotels en pensions die niet zo goed liepen en uit de brand waren met het overheidscontract: voor 4 gulden per persoon per dag kost en inwoning. Uiteraard moesten de repatrianten dat door het Rijk voorgeschoten bedrag later terugbetalen: voor niets ging de zon op, en zelfs dat maar mondjesmaat in

Bibberland. Het gezin Heijmenberg kwam terecht in een contractpension in Oss, waar panharing — destijds het goedkoopste voedsel — bijna dagelijks op het menu stond. Gelukkig kreeg mijn vader — militair van beroep — al snel te horen dat hij gedetacheerd werd in Amsterdam. Hij nam me mee toen hij ter verkenning naar die stad reisde.

‘U komt te wonen in de Slauerhoffstraat op nummer 38. Driehoog,’ zei het meisje van woningbouwvereniging Rochdale. Ze reikte een formulier aan waar het op stond. Mijn vader schoof zijn bril naar boven op zijn voorhoofd. Hij las beter zonder.

‘Slau-er-hoff,’ herhaalde hij, ‘wie was dat?’ Het meisje haalde haar schouders op. ‘Ik denk een verzetsheld,’ zei ze, ‘het zijn daar in Slotermeer allemaal verzetshelden.’ Verzetshelden, het zei mij niet veel en mijn vader ook niet. We kwamen uit Indië, we hadden nog veel te leren.

‘Hartelijk dank voor uw goede zorgen,’ zei mijn vader, ‘tot ziens.’ Het meisje had zich al naar de volgende huurder gebogen en groette niet terug. Ik zag dat de onbeleefdheid mijn vader ergerde, maar hij schudde het gevoel van zich af. We vonden met de tram de weg naar het Ignatius College,

waar hij mij — ‘Dit is mijn zoon Hans. Hans is veertien.’ — aanmeldde voor de derde klas van de hbs. Daarna liet hij me het Vondelpark zien. Het regende zacht, zoals vaak hier in Holland. Het park was leeg, op een groot aantal bomen en struiken na.

‘Dit zijn de longen van de stad, jongen.’ Hij ademde de frisse lucht diep in.

Goh, de longen van de stad. Zo had ik nog nooit tegen een park aangekeken. Later hoorde ik hem mijn moeder vertellen over het huis.

‘We boffen met zo’n flat,’ zei hij. ‘Een heleboel Hollanders zijn jaloers op ons en vinden dat repatrianten te veel voorrang krijgen. Al dat gedoe over woningnood hier, het is toch godgeklaagd dat ze zo weinig bouwen? Die meid van de woningbouwvereniging deed ook al zo stuurs.’

‘Kunnen wij het helpen dat we hierheen moesten?’ klaagde mijn moeder bitter.

*

Kort na de winter, begin 1954, werd ons deel van Tuinstad Slotermeer opgeleverd. Knusse betonnen flats in een

landschap van kale zwarte aarde. Enkele wegen leidden naar de stad. De dichtstbijzijnde winkels waren op twee kilometer afstand te vinden aan de rand van de Amsterdamse bebouwing, op het Mercatorplein. We verhuisden graag, alles beter dan Oss. Maar toen mijn moeder door het raam van onze flat driehoog naar buiten keek naar de onafzienbare rij — lagere — daken aan de overkant, barstte ze in tranen uit. ‘Je moeder huilt altijd bij een verhuizing,’ zei mijn vader terwijl hij mijn zusje op schoot nam en me veelbetekenend aankeek. Dat verhaal kende ik en mijn moeder gaf ook altijd grif toe dat ze zich snel hechtte aan een nieuwe woonplaats en dan weer droevig werd als ze die bij een volgende overplaatsing moest verlaten.

Maar dit was geen droefheid over het vertrek uit het Osse hotel, het was droefheid over het besef dat dit voortaan ons leven zou zijn: de troosteloze grijsheid van Hollands dreven. Ik keek met haar mee en voelde het ook.

Mijn vader troostte haar, zoals alleen hij dat kon. Enige tijd later was mijn moeder zwanger.

Toen had ik al een paar vrienden op school gemaakt en begon ik te wennen aan het Spartaanse Hollandse leven. Eén lange

donkere tunnel leek het mij in eerste instantie, een slavenbestaan.

Hoe hield dit brave volk dat vol? 's Ochtends vroeg moest ik op pad naar het verre Ignatius College aan de Hobbemakade. Daar volgde een eindeloze reeks lessen in tl-verlichte lokalen, onderbroken door een lunchuur en tweemaal een kwartier pauze. Dan mochten we naar de cour, een geasfalteerde binnenplaats. De laagste klassen holden op het middenveld wat rond, terwijl de oudere leerlingen rondjes liepen. Het tafereel werd streng in de gaten gehouden door zwartgerokte jezuïetenpaters. Sommige leerlingen bladerden al lopend nog snel een leerboek door voor de volgende les, andere discussieerden met elkaar.

Meisjes, zoals ik die kende van mijn scholen in de tropen, bestonden in dit universum niet. Als een leerling in de stad met een meisje gesignaleerd werd, moest hij bij de prefect op het matje komen. Dan leerde je dat wel af. Meisjes waren ook geen gespreksstof onder mijn vrienden, zoals ze dat wel in Indonesië waren. Hier werd gepraat over het leven en het geloof.

Tijdens de lange donkere schoolweek (destijds nog van maandag tot en met zaterdag) keek ik altijd uit naar de vrije

zondag. Maar eigenlijk was die dag nog het ergst. Wat deden Hollandse jongens van mijn leeftijd op zondag? Ik informeerde bij mijn nieuwe vrienden. Wat lezen, naar de kerk, een spelletje dammen, luisteren naar de radio, huiswerk maken voor maandag. Dat was het wel.

Het actieve leven buiten waarmee ik was opgegroeid, ontbrak hier. In plaats daarvan leerde ik de zondagse verveling kennen waarmee mijn nieuwe Amsterdamse vrienden waren grootgebracht. Zij wisten niet beter en ik kreeg steeds meer respect voor de ausdauer van het Hollandse volk. Maar ik begreep ook steeds beter waarom zoveel koloniale na hun pensioen in Indië bleven en hoe erg het voor mijn ouders moest zijn dat die toekomst hun ontnomen was. En mij. Treurnis was troef in de schoolschriften, die ik in die jaren vulde met prozagedichten.

*

De kamer in het souterrain Marnixstraat 376 te Amsterdam huurde ik toen ik in oktober 1960 uit militaire dienst kwam. Ik was eenentwintig en alleen. Ik had de goedkope middenkamer van het souterrain.

Aan de voorkant woonde een pianist, aan de achterkant een echtpaar met een baby, vlak boven me een paar Surinamers met gitaren en een neiging tot tapdansen. Ik had geen daglicht, in de weekends gaf alleen mijn horloge aan of het buiten licht of donker was, en ook dan kon ik er twaalf uur naast zitten.

Maar ik was in elk geval in een geheel opgenomen. Ik volgde woordelijk de ruzies van het echtpaar dat langzaam maar zeker gesloopt werd door de dag en nacht huilende baby. Ik volgde het leven van de pianist die midden in de nacht thuiskwam met een nieuwe vriendin en dan altijd dezelfde routine volgde: haar iets laten zingen, al was het maar 'Bye Bye Blackbird', dat hij begeleidde met zachte swingende akkoorden. Veel gelach en complimenten over en weer, een glaasje en nog een glaasje, uitroepen zonder betekenis en ten slotte het gegiechel en gekir en het kraken van de beddenveren.

Ik zag de pianist en het echtpaar nooit maar ik zou ze kunnen uittekenen. Overdag werkte ik als administrateur bij een houthandel aan de Overtoom en daar zat ik de hele dag in een warm hokje verkoop- en inkoopbonnen in te schrijven. Om half- elf kwam een gezet meisje een kopje koffie aanreiken,

stroperig dik van de koffiemelk en de suiker, en 's middags om halfdrie een kopje thee. 'Dank u wel,' zei ik dan of, als ik in een goede bui was: 'Fijn, dank u wel.' In de middagpauze van een halfuur liep ik buiten rond en bekeek de etalages van een paar buurtwinkels, de groenteman, de slager, een drogist met een voorliefde voor kaarsen. 's Avonds bedacht ik soms dat ik de hele dag niet meer gezegd had dan graag, of alstublieft, of dank u wel, of één bami speciaal.

Toen dat een klein jaar geduurd had, merkte ik toch dat ik er geen genoeg mee kon nemen. Als dit mijn leven was dan hoefde ik niet meer.

Terugblikkend, tientallen jaren later, realiseerde ik me ineens dat ik sinds de overkomst naar Bibberland in een depressie moet hebben verkeerd. Maar zo iets als een depressie was destijds een onbekend begrip, zeker voor jongens van mijn leeftijd. Je kon en mocht natuurlijk wel even de pest in hebben als het leven wat tegenzat. Maar dan maakte je er het beste van en ging er niet over zeuren of simmen. Kop op! En dat probeerde ik ook. Een krantenartikel van een de wereld bereizend echtpaar bracht me op een idee. En een jaar later, in oktober 1962, voerde ik dat uit. Ik ging op wereldreis.

Ik had zonder opzet zevenhonderd gulden gespaard, het geld bleef vanzelf over omdat ik nauwelijks at en 's avonds op bed naar het plafond van mijn huurkamer lag te staren. Ik kocht bij Instituut Maxwell een schriftelijke cursus autogeën lassen, omdat je volgens het wereldreis-echtpaar met die vaardigheid in de hele wereld terecht kon. Ik ging naar een bromfietsenzaak en kocht voor tweehonderd gulden de goedkoopste bromfiets, een bijna nieuwe Solex met fietstassen. En een veldfles. Ik ging naar een muziekhandel en kocht een goedkope gitaar in een canvas hoes, en een leerboekje Gouden grepen. In een oude agenda vond ik een kaartje van Europa, dat voor de eerste weken voldoende zou zijn.

Zonder er lang over na te denken pakte ik wat kleren in de fietstassen, deed er de cursus autogeën lassen bij, een literblik kapucijners met een blikopener en een lepel en vertrok op een vrijdagochtend. De gitaar hing op mijn rug, de veldfles had ik op het laatste moment nog gevuld met water uit de kraan.

Het was begin oktober en guur. Ik had een pijnlijke holteontsteking boven mijn rechteroog, maar als ik af en toe een Chefarine 4-tabletje kauwde en inslikte ging het toch

best. De zurige en prikkelijke smaak van de pijnstillers hoorde erbij, daarna voelde ik nog lang hoe mijn maagwand leed onder de aanval van het medicijn, maar later trad dan de beoogde gevoelloosheid in. Een wondermiddel.

De eerste dag reed ik op topsnelheid Nederland uit, de Solex haalde met wind mee makkelijk dertig kilometer per uur en verbruikte bijna niets.

Ik bereikte Antwerpen zonder problemen, vond een goedkoop hotelkamertje en at er een paar happen uit het blik kapucijners. Veel honger had ik niet, ik voelde me voornamelijk koortsig en de holte boven mijn oog klopte.

Twee dagen later was ik in Noord-Frankrijk. Ik had onderweg een stokbrood gekocht waar ik af en toe een hap van nam, het blik kapucijners was nog steeds niet leeg, de veldfles had ik nog niet hoeven bijvullen.

De heuvels begonnen en daarmee het grote probleem van de Solex. De aandrijving geschiedde via een rol die op de voorband drukte en al bij lichte heuvels begon die rol te slippen. Ik trapte mee zoveel ik kon, maar zag toch met schrik een slijtgleuf op de voorband ontstaan.

Misschien was de mislukking al in het plan ingebouwd, ik had kunnen bedenken dat je met zo'n aandrijving niet makkelijk

de Pyreneeën over zou komen. En waarom had ik me er niet toe kunnen brengen om een behoorlijke landkaart te kopen? Het minikaartje uit de zakagenda gaf alleen de globale aanwijzing dat Spanje onder Frankrijk lag, maar ik was al een paar keer in een kringetje rondgereden omdat verdere details ontbraken. De vierde avond haalde ik een Frans kustdorpje dat bestond uit een paar huizen, een kerk en een café. De voorband was nu bijna tot de velg afgesleten.

‘Avez-vous une chambre pour la nuit?’ vroeg ik in mijn schoolfrans aan de eigenaar. ‘Pas cher, s’il vous plaît.’

Ik gunde me een kop soep in de warme gelagkamer die uitkeek op het haventje en maakte in de schemering een koude wandeling om de kerk. Een bord verwees naar Engeland, er stond een boot met een rookpluim op.

Terug op mijn kamer at ik de laatste happen van het blik kapucijners en de laatste halve Chefarine 4 die ik bij me had. Er kwam nu een gestadige stroom van geelgroen snot uit mijn rechterneusgat, maar de pijn was minder geworden.

De dagelijkse, verplichte lectuur van een les autogeen lassen liet ik vallen, ik wist in mijn hart dat ik nooit-nooit-nooit autogeen zou lassen. Ik begreep het nut er niet van, ik wist